

Irodalom

Irodalmi művek mimetizálása

Az irodalmi művek mimetizálásához szükséges kifejezőképesség: arcjáték, tekintet, hangbéli tulajdonságok, gesztikuláció, testtartás, térközszabályozás fejlesztése

- a) Álljatok fel! Mozgassátok minden ízeteket! Először az ujjaitokat, majd a karokat, a vállakat, a derekatokat, a csípőjüket, a lábatokat, végül a nyakatokat, a fejeteket!
- b) Képzeljétek el, hogy utaztok! Kissé rázkódik a vonat. Az autóbusz ülése sokkal erősebben ráz. Most szálljatok hajóra, megszűnik a rázkódás. Mi lenne egy úrhajóban? Próbáljátok eljátszani, hogyan mozognátok, ha a testeteknek nem lenne súlya! Először a végtagjaitokat próbáljátok mozgatni a súlytalanság állapotában!
- c) Üljetek kényelmesen, lazán, engedjétek el minden izmotokat! Akinek nem sikerül, feszítse jó erősen a derekát, a csípőjét és a hátát, azután hirtelen engedje el! Most próbáljátok meg felállni! Ugye, nem megy? Figyeljétek meg részletesen, mely izmaitokat kell megfeszítenetek ahhoz, hogy fel tudjatok állni!
- d) Járjatok körbe, képzeljétek, hogy egy nagy súly húzza a kezeiteket! A súly vándorol, átcsúszik a könyökötökbe. Járjatok tovább, most már a súly a nyakatokat húzza. Elnehezedik a fejetek. Most a lábatok nehéz, nagyon nehezen emelitek. A súly elszáll – nagyon megkönnyebbül a testrészt. Karotok, lábatok szinte magától emelkedik.
- e) Labdázunk, mintha medvék volnánk (robotok volnánk; páncélos vitézek volnánk; bohócok volnánk; balett-táncosok volnánk)!

- f) Egy csoport halkan oszon az utcán. Vajon miért? Biztosan rablók. Csakhogy nagyon ügyetlen rablók. Folyton elejtenek, elhagynak valamit, rálépnek egymás lábára. Mutassatok be róluk egy szoborcsoportot!
- g) Álljatok párosával szembe egymással, mintha plédet, pokrócot ráznátok ki! Előtte állapodjatok meg a pokróc formájában, nagyságában!
- h) Helyezkedjete el félkörben! Álljon középre valamelyikőtök, ő lesz a tükör! Egymás után vágjatok különböző grimaszokat, a szemben álló társatok a tükör, ezt utánozza! Grimaszaitok, fintoraitok legyenek minél változatosabbak, árnyaltabbak! Legyetek vidámak, dühösek, irigyek, báméskodók, gúnyosak, bambák, sértődöttek, hiúk, szemtelenek, gyávák stb.!
- i) Parancsoljatok a tekintetekkel, az arcjátékokkal! A kezeteiket kulcsoljátok a hátatok mögött, hogy az ne segítsen a parancsok kifejezésében!
- ia) Gyere ide! Vedd föl az almacsutkát, amit eldobtál! Dobd a hulladékgyűjtőbe!
- ib) Gyere ide! Fogd meg őt! Add rá a kabátját! Gyertek vissza! Menjete ki mindketten!
- j) Helyezkedjete el úgy, hogy mindenkinek a tekintete jól lássék! Egy valaki álljon ki középre, és tekintetével nagyon lassan „pásztázza” társait! Többször pihentesse meg a tekintetét valakin, majd kacsintson rá! Az illető egy alig észrevehető moollyal jelezzen vissza a kacsintásra!
- k) Játsszátok el, hogy
- ka) mély szomorúságból felderül az arcotok;
- kb) közönyötök érdeklődésbe fordul;
- kc) jókedvűek vagytok, majd elszontyolodtok;

- kd) szigorú tekintetek engedékennyé válik;
ke) félelmek elmúlik, megnyugszotok!
- l) Jöjjön ki valaki az osztály elé! A többiek fordítsanak neki hátat! Hallás alapján döntsék el, hogy társuk milyen hangot ad, ez alapján mondják meg helyzetét, állapotát!
- la) sír
 - lb) sóhajtozik
 - lc) tüsszent
 - ld) horkol
 - le) nyöszörög
 - lf) nyafog
- m) Végezzétek el a következő kézmozdulatokat! Mit jelentenek ezek?
- ma) rámutatás
 - mb) figyelemfölvívás
 - mc) félelem
 - md) döbbenet
 - me) lemondó legyintés
 - mf) együttérző biztatás
- n) Játsszátok el, mutassátok be!
- na) Így járnak az óriások, a tündérek, a katonák, a pocakosok stb.
 - nb) Így ülnek a lovasok, a krimi (meccset) nézők a tévé előtt stb.
 - nc) Így mutogatnak a vásárosok, a tanárok, a bűvészek, az idegenvezetők stb.

- o) Fejezzétek ki mozgással, testtartással!
- oa) fáradt vagyok – friss vagyok
 - ob) vidám vagyok – kedvetlen vagyok
 - oc) álmos vagyok – ébredezem
 - od) csalogatok valakit (valamit) – elijesztem
 - oe) fenyegetek valakit – megnyugtatom
 - of) fáj a fejem, a hasam, a lábam

**Irodalmi szövegek reprodukálása
és mimetizálása az irodalmi élményszerzés
érdekében**

Az állatok háborúja

Mutasd meg, hogyan lopakodott az ellenség kikémlelésére a fekete és a vörös majom!

A háromágú tölgyfa tündére

- a) Játssz el a fűzfán kucorgó tündérlányt! Érzektesd várakozó arckifejezését, a királyfi iránti aggodalmát, bizonytalanságát!
- b) Mutasd meg arckifejezéssel, tekintettel, mozdulatokkal, amikor a királyfi a fekete boszorkányt pillantja meg a szépséges tündérlány helyett!

Aiszóposz: Boréasz és Héliosz

Mutasd meg a szélviharban fázó, didergő utast! Játssz el azt is, amikor a forróság gyötri a vándort!

Aiszóposz: A róka és a szőlőfürt

Mutasd meg, hogyan ágaskodik a róka a szőlőfürtökért! Arckifejezésed, tekinteted is árulja el a fürtök utáni sóvárgást!

Az aranytojó madár

Játsszátok el a mesének azt az eseményét, amikor a szegény favágó megpillantja a madarat, felemeli, és beviszi a házba! Mutassátok meg azt is, ahogyan a madarat ápolja!

La Fontaine: A teknős és a nyúl

Játsszátok el a nyúl és a teknős párbeszédét! Hangszínetekkel, arcjátékokkal, mozdulataitokkal is érzékeltesétek a nyúl hetvenkedését!

A többiek a futóverseny közönségét alakítsák! Buzdítsák, biztassák versenyzőiket!

Lázár Ervin: Berzsián és Dideki

a) Mutassátok meg, hogyan tolja nagy „fityekkel” Berzsián a talicskáját! Játsszátok el a nyomában loholó Klopédiát is! Túlozzátok el mozdulataikat, mintha parodizálnátok őket!

b) Figyeljétek meg, milyen érdekes szavakkal írja le Lázár Ervin a fülrepesztő zenész és Berzsián művészetét! Mutassátok meg a pikulázó, nyirettyűző és doromboló művészt! Játsszátok el Violin legújabb kantátáját!

c) Játsszátok el, hogyan átkozta meg Berzsián Szőrényszőr Tejbajszánt! Milyen lehetett a Hörpentő asztaltársaságának tekintete, arckifejezése, amikor az nem tudta visszahúzni kiöltött nyelvét?

d) Játsszátok el, ti hogyan vigasztaltátok volna meg a kesergő Berzsiánt, aki mestere 60. születésnapjára nem tudott köszöntő verset írni!

K. Pausztovszkij: A nyúl lába

Képzeld magad Ványa helyébe! Játssz el, amint levelekkel kínálsz a beteg nyulat! Tekinteted tükrözze Ványa kétségbeesését, szomorúságát!

Kiss Anna: *Pimpó lovag*

Mutasd meg, hogyan nyöszörgött, milyen volt az arca Pimpó lo-
vagnak, amikor az orvos a nevezetes helyen gyógykezelt!

E. Kästner: *Emil és a detektívek*

A dudás gyerek elrohan segítségért. Mit csinál ezalatt Emil?
Játszd el! Erzékeltesd a testtartását! Mutasd feszült, figyelő arc-
kifejezését!

Könyörgés esőért

(AUSZTRÁL NÉPKÖLTÉS)

Dad á da da
Dad á da da
Dad á da da
Dá kata ké.

Ded o ded o
Ded o ded o
Ded o ded o
Dá kata ké.

Dad á da da
Dad á da da
Dad á da da
Dá kata ké.

Ded o ded o
Ded o ded o
Ded o ded o
Dá kata ké.

Parancs János fordítása

- a) Ott, ahol a *Könyörgés esőért* című vers keletkezett, nagyon rit-
kán esik az eső. Talán hónapokig is várnak rá. A számunkra ér-
telmetlen szavaknak varázserőt tulajdonítottak az esőért kö-
nyörgő emberek.

- b) Melyik magyar mondókára emlékeztet benneteket a *Könyörgés esőért* című népköltés? Mondjátok el, mi a hangulati különbség köztük!
- c) Figyeljétek meg a vers szerkezetét! Melyik sor lehet a refrén? Mit gondoltok, „vége” van-e a versnek a 4. versszak után?
- d) Figyeljétek meg a vers ritmusát is! Találjatok ki hozzá ritmuskíséretet különféle eszközökkel!
- e) Mit gondoltok, hogyan „adhatták elő” a népköltést? Egy vagy több ember mondta-e? Milyen hangszeren kísérhették? Milyen testmozdulatokkal, arcjátékkal egészíthették ki a versmondást? Játsszátok el ti is a könyörgést!

SZILÁGYI DOMOKOS
Egyedem – begyedem

– Egyedem – begyedem,
ez a tücsök-egyetem?
– Arrább tessék, Feketerigó,
itt a Cserebogár-mulató.

– Egyedem – begyedem,
mi csücsül a fejedem?
– Három csillag, két cinege
hussant az imént épp ide le.

– Egyedem – begyedem
mi marad a kezemen?
– Tulipánillat, szegfülevél,
mosolya éppen a szívemig ér!

Kiknek a párbeszéde lehet ez a vers? Játsszátok el többféleképpen a szereplők más-más, elképzelhető helyzete, magatartása szerint! A kérdező lehet: félnék, magabiztos, gúnyos, nagyképű,

kedves stb. Hogyan válaszolhat, miképpen reagálhat a felsoroltaknak megfelelően a 2. személy? Játsszátok el a helyzeteket úgy, hogy kifejező legyen a testtartásotok, az arcjátékokot és a hangszínetek!

KISS BENEDEK

Vonatozó

Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!

Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!

Legelőn a nyomán
bika fut, tehének
kormos, bojtos
fekete – serege!

Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!

Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!

De hiszen a nyomán
mozdony, pöttöm
csattog a vagonok
kereke: serege!

Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!

Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!

De hisz egy a nyomán
asszony, gyerekek
suhogó csipegő
a haja, csapata

Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!

Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!

- a) A gyerekek tanulják meg a verset, mondják el többször. Eközben a vers ritmusának visszaadására mindig más feladatot kaphatnak: két kézzel dobolhatnak, ritmusosan ingathatják fejüket stb. Ha jól tudják a szöveget, s mindenki jól érzékelteti a ritmusát, kezdődhet a játék.

- b) Játsszuk el a verset! Kapaszkodjatok egymás vállába! Mondjuk közösen ritmizálva a verset, s egyszerre, egyenletes tempóban haladjunk előre! A refrénben a „bakfúty!” felkiáltásnál a mozdonyt alakító gyerekek füttyentsen egyet!
- c) Ismételjük meg a játékot más-más tempóban! Legyen a vonatunk hosszú tehervonat, amit egy pöfögő gőzös vontat! Később játsszuk azt, hogy robogó villanyvonaton utazunk!
- d) Ha már jól megy a játék, azzal is nehezíthetjük, hogy versmondás közben tempót váltunk, és elképzeljük azt, hogy dombra kapaszkodik, majd völgybe ereszkedik a vonatunk.

NEMES NAGY ÁGNES
Szökőkút

Mi szól a kertben? Mi szól a fákon?
Talán a szél jár juharfaágon,
talán szökőkút szökik ki sorban,
ezer szökőkút, ezer bokorban?

Ki itt a kertész?
Talabér, Talabér!
Mi szól a kertben,
Talabér, Talabér?
Hallani lent, fönt,
hallani: cseng, csöng,
Talabér, Talabér!

– Nem a víz, nem a szél,
nem a hold, nem az éj,
fülemüle szól most, mivel telehold van,
fülemüle-szó ez, fekete bokorban,
fülemüle hangja ide-oda csobban.

- a) Hol és mikor történik mindaz, amit a versből megtudtatok? Hányan szólalnak meg, s kik lehetnek ezek egyáltalán? Hogyan kerültek a kertbe a vers ember szereplői? Ismerősek-e itt? Miből gondoljátok? Miből sejtjük, hogy egy nagy kertben vagyunk?
- b) Játsszuk el a *Szökőkút* című verset! Ki milyen szerepre vállalkozik?

Sárga hasú kígyó
(A szeretet próbája)

NÉPBALLADA

„Anyám, édesanyám,
Lefeküdtem vala,
Lefeküdtem vala
Csipkebokor alá,

Bébútt kebelembe
Sárig hasú kígyó,
Szorissa dorokam,
Szíjja piros vérem.

Anyám, édesanyám,
S aki azt kiveszi,
S aki azt kiveszi,
Félkarját megeszi.”

„Fiam, édes fiam,
Jobban fiam nélkül,
Jobban fiam nélkül,
Mintsább karom nélkül.”

„Mátkám, édes mátkám,
Lefeküdtem vala,
Lefeküdtem vala
Csipkebokor alá.

Bébútt kebelembe,
Sárig hasú kígyó,
Szorissa dorokam,
Szíjja piros vérem.

Mátkám, édes mátkám,
S aki azt kiveszi,
S aki azt kiveszi,
Félkarját megeszi.”

„Mintsem mátkám nélkül,
Jobban kezem nélkül.
Mintsem mátkám nélkül,
Jobban kezem nélkül.”

Bényúlt kebelibe,
Kivegye a kégyót,
De nem kégyó vala,
Hanem arany vala.

- a) Figyeljétek meg, hogy a főszereplő, a fiú, a ballada során mozog, változtatja helyét. A ballada eseményei térben és időben történnek. A fiúnak a csipkebokor alól el kellett jutnia az anyjához, majd a mátkájához. A balladában nem beszélnek arról, hogy mi történik a „versszakok között”. Mit gondoltok, milyen módon, milyen eszközökkel jelezhetnék a főszereplő helyváltoztatását? Járjon körbe a panaszos? Vagy maradjon egy helyben, és hozzá jöjjön oda a többi szereplő? Hajladozzon a szöveg ritmusára? Esetleg – mivel rosszul van – ültessék ketten a kezükre, és úgy vigyék?
- b) Mit gondoltok, hogyan lehetne jelezni azt, hogy a fiú rosszul van? Úgy érzi, hogy egy kígyó szorítja derekát, szívja piros vérét. Játsszátok el, mutassatok meg finomabb és durvább jelzéseket is!
- c) Megfigyelhettétek, hogy sok ismétlődő sor van a balladában: „Lefeküdtem vala”, „S aki azt kiveszi” stb. Próbáljátok meg ki-fejezni, bemutatni, hogy az ismétlés nem azonosság, hanem fokozás, erősítés, nyomaték! Az is lehetséges, hogy a párbeszédben részt vevő személy – hallgató – viselkedése indokolja az ismétlést. Ha például az anya az első sor után („S aki azt kiveszi”) hirtelen ijedten ránéz a fiára, akkor a második, megismételt sor félénk vallomás lesz, hogy bizony nagy baj van, mert „Aki azt kiveszi, félkarját megeszi”. A hangerőtökkel és mozdulatokkal mutassátok be így is, másképpen is az ismétlődéseket!
- d) Ebben a játékban nagyon fontos, hogy hogyan hallgatják egymást a beszélgetők. Nemcsak a fiú, hanem az anya is állandóan „cselekvésben van”, a válaszai azalatt születnek meg, amíg a fiút hallgatja. Ugyanez igaz a lányra is.
- e) Mit gondoltok, vajon könnyen szánja rá magát az anya, hogy nemet mondjon? Ha igen, miért? Mondjátok el a gondolatait! Ha nehezen szánja rá magát, vajon megpróbálkozik-e egy-

szer-kétszer, és csak azután mond nemet? Próbáljátok ki: mivel, hogyan lehetne jelezni azt, hogy az anya szeretne segíteni a fián, de végül is kevés a bátorsága!

Próbáljátok meg eljátszani azt is, hogy a „Sárig hasú kígyó” csak képzelt baj, a hősünknek a szíve fáj, a szerelem kígyója csípte meg! Hogyan vidul fel, amikor mátkája „kiveszi a kígyót”?

- f) Mit gondoltok, mikor játszódik a ballada: reggel vagy este? Esetleg hosszú idő múlt el időközben? Hogyan lehetne jelezni az idő múlását? Legyen például egy nap, amely lassan „lemegy”? Legyenek napszakok? Vagy valami más? Milyen dalt, dalokat lehetne énekelni, amivel az idő múlását érzékeltethetnénk? Milyen zeneeszközöket lehetne használni?
- g) Próbáljátok meg az egész balladát nagyon-nagyon gyorsan, majd nagyon lassan elmondani, bemutatni! Figyeljétek meg, mikor jobb, mikor gyengébb az előadás! Indokoljátok meg, hogy miért!
- h) Mielőtt újból eljátszanátok a balladát, próbáljátok meg utánozni, hogy milyen hangon beszél az, akit szorongat a kígyó! Milyen hangon beszél az anyja, és milyenen a mátkája?

Az irodalom olvasásával kapcsolatos szokások kialakítása

- a) Gyűjtsetek fényképeket azokról az írókról, költőkről, akiket ismertek, akiknek műveit olvastátok! A gyűjtött képekből készíthettek albumot!
- b) Figyeljétek a képes hetilapok gyermekrovatait és a napilapok vasárnapi számának gyermekrovatait! Kik azok az általatok ismert írók, akiknek műveivel találkoztok?
- c) A *Rádió- és Televízióújság*ban kísérjétek figyelemmel az irodalmi műsorokat! Hallgassátok meg, nézzétek meg közülük azokat, amelyek nektek szólnak!
- d) Ha lehetőségetek volna írókkal, költőkkel személyesen megismerkedni (író-olvasó találkozón), kikkel találkoznátok szívesen? Mit kérdeznétek tőlük? Írjátok le!
- e) Minden évben május végén, június elején rendezik meg az ünnepi könyvhétet. A könyvhétre nagyon sok könyvújdonság jelenik meg. Figyeljétek a könyvhétre megjelenő gyermekkönyveket!
- f) Az *Írók-képek* című könyvekben (két kötet) néhány oldalas ismertetést olvashattok neves íróink, költőink gyermek- és ifjúkoráról. A kötetekben gazdag fényképanyagot is találtok. Keressétek meg és ismerjétek meg ezeket a köteteket! (Az *Írók-képek*ben olvashatnak – többek között: József Attila, Móra Fe-

renc, Nagy László, Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály, Weöres Sándor, illetve Áprily Lajos, Nemes Nagy Ágnes, Radnóti Miklós, Tamási Áron, Zelk Zoltán gyermek- és ifjúkoráról.)

- g) Keressétek meg a könyvtárban a *Mórától–Móráról* című könyvet! Ismert elbeszélései, vallomásai mellett nagyon sok fényképet találtok az íróról, a családjáról. Olvassátok el a könyvből Tamási Áron visszaemlékezését, melynek címe: *Találkozásom Móra Ferencce!*
- h) József Attiláról, életéről nővérének, József Jolánnak *A város peremén* című könyvében és Fodor András *Szólj, költemény* című munkájában olvashattok.
- i) Fekete Sándor *Így élt a szabadságharc költője* című könyvében Petőfi Sándort mutatja be. Keressétek meg a kötetet a könyvtárban!
- j) Ágh István *Üres bölcsőnk járása* című kötetében vall a szülőföldjéről. E könyv utolsó fejezetében testvérbátyjára, Nagy Lászlóra emlékezik. A fejezet címe: *Üdvözítő emlékek*. Olvassátok el!
- k) Vannak költőink, akik nemcsak verseket írnak gyerekek számára, hanem nagyon szép és érdekes meséket is. Olvassátok el
 - ka) Kiss Benedek *Korong Matyi álma* (álom Kovács Margit kerámiáira) című könyvét!
 - kb) Nemes Nagy Ágnes *Aranyecset* (Keleti mese) című könyvét!
 - kc) Zelk Zoltán *Mese a kiscsikóról és sok más barátunkról* című könyvét!
 - kd) Kányádi Sándor *Kenyérmadár* című könyvét!
 - ke) Rákos Sándor *Kisfiú idegenben* című könyvét!

- l) Olvassátok el a *Barackvirág* című mesekönyvet! A XX. századi magyar klasszikusok legszebb meséit olvashatjátok benne! (Tersánszky J. Jenő, Füst Milán, Babits Mihály, Tamási Áron, Lesznai Anna, Balázs Béla, Kassák Lajos, Karinthy Frigyes, József Attila)
- m) Keressetek a könyvtárban versantológiákat, amelyeket a világirodalomból válogattak (*Volt játékom aranyalma, Fecskeköszöntő, Rókavigasztaló, Tótágas* stb.)! Nézzétek meg, kik e kötetek fordítói! Az állatok ismert költők milyen nyelvről (nyelvekről) fordítanak?
- n) A *Tótágas* című antológia a szovjet gyermekköltészet humoros verseit tartalmazza. Egy hasonló antológiát szerkesztettek a magyar költészetből is. Melyik ez? Keressétek meg a könyvtárban! (*Tillárom, haj!*)
- o) Keressétek meg a könyvtárban Gyulai Pál *A szél és a nap* című meséjét, majd olvassátok el! Hasonlítsátok össze Aiszóposz *Boréasz és Hélios* című meséjével! Mondjátok el, mit tapasztaltatok!
- p) Aiszóposz *A róka és a szőlőfürt* című fabulája (fabula = tanító célzatú mese) mellett olvassátok el La Fontaine *A róka és a szőlő* című meséjét! Hasonlítsátok össze a kétfajta feldolgozást és a tanulságot!
- q) Aiszóposz fabulái magyar nyelven Pesti Gábor fordításában 1536-ban jelentek meg először. A kb. 450 évvel ezelőtti, magyar nyelven írt meséket ma is elolvashatjátok a Magyar Hírmondó sorozatban megjelent kötetben. (*Aesopus fabulái Pesti Gábor szerint*. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1980.)
- r) *A háromágú tölgyfa tündére* című népmese szövegét – amit az irodalomkönyvekben megtaláltok – Illyés Gyula dolgozta át közérthetőbbé, nyelvileg szebbé. Ugyanezt a népmesét

Berze Nagy János, híres mesegyűjtő is feldolgozta. Az ő feldolgozását *Börcsők Fáni* címen találhatjátok meg a *Sárkányölő Sebestyén* vagy *A bűbajos lakat* című kötetekben. Olvasátok el a *Börcsők Fáni* című mesét! Mondjátok el, miben hasonlít, illetve miben különbözik ez a mese az Illyés-féle változattól! Nektek melyik feldolgozás tetszik jobban? Miért?